

Лекція 18-19. Тема. Україна в системі міжнародних відносин.

План лекції

1. Зовнішня політика держави: функції, цілі, засоби.
2. Міжнародні відносини: поняття, суб'єкти, форми й принципи.
3. Сучасні тенденції розвитку міжнародних відносин.
4. Україна в сучасному геополітичному просторі.

Література:

1. Баранівський В.Ф. Політологія: Підручник / В.Ф. Баранівський. – Київ: Національна академія управління, 2016 р. – 236 с.
2. Воронянський О.В., Кулішенко Т.Ю., Скубій І.В. Політологія: Підручник / О.В. Воронянський, Т.Ю. Кулішенко, І.В. Скубій. – Харків: ХНТУСГ імені Петра Василенка, 2017 р. – 180 с.
3. Горлач М.І., Кремень В.Г. Політологія: наука про політику: Підручник (для студ. Вищ. Навч. Закл.) / М.І.Горлач, В.Г. Кремень. – Київ: Центр учбової літератури, 2009. – 840 с.
4. Піча В. М., Хома Н. М. Політологія: підручник для студ. вищ. закладів освіти. – 5-те вид., стер. – Л. : Новий Світ-2000, 2008. – 304 с.
5. Томахів В. Політологія, Навч. Посібник. Вид. т-е, доповнене / В. Томахів. – Тернопіль: ТНЕУ, 2018 р. – 244 с.
6. Тупчієнко Л.С. Політологія: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / Л.С. Тупчієнко. – К. : Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2010. – 268 с.
7. Шляхтун П.П. Політологія: історія та теорія: Підручник / Л.С. Шляхтун. – К.: Центр учбової літератури, 2010 р. – 472 с.

Зміст лекції

Розуміння політики як складного й багатогранного явища припускає його аналіз не тільки на суспільному й особистісному рівнях, але й на рівні міжнародному. Пояснюється це тим, що сама природа політики характеризується взаємодією й протиборством різних інтересів і сил, як усередині тієї або іншої країни, так і на міжнародній арені.

Розгляд політики на міжнародному рівні доцільно почати із з'ясування сутності зовнішньої політики держави.

1. Зовнішня політика держави: функції, цілі й засоби

Зовнішня політика – це діяльність держави й інших політичних інститутів суспільства по здійсненню своїх інтересів і потреб на міжнародній арені.

Зовнішня політика будь-якої держави являє собою продовження внутрішньої політики, її поширення на відносини з іншими державами. Як і внутрішня політика, вона найтіснішим образом пов'язана з пануючим економічним укладом, суспільним і державним устроєм суспільства й представляє їх на міжнародній арені. Зовнішня політика сполучає національні інтереси й цінності із загальнолюдськими інтересами й цінностями, особливо в питаннях безпеки, співробітництва, зміцнення миру, рішення глобальних міжнародних проблем.

Формування зовнішньої політики відбувається в міру визрівання об'єктивних потреб даного суспільства або держави вступити в певні взаємини із зовнішнім миром, тобто з іншими державами.

Специфічні особливості зовнішньої політики:

- здійснюється на більш широкому просторовому й соціальному рівні, тому що характеризує собою взаємодію, щонайменше, із двома й більше країнами;
- її функціонування пов'язане не тільки з якоюсь конкретною формою влади, але й із

широким спектром міжнародних норм і цінностей, створених людством у ході його тривалого еволюційно-революційного розвитку;

- у світі існує близько 200 різних держав з їх різноплановими інте-ресами й програмами, цілями й завданнями. Для налагодження взаємин з іншими державами потрібні не тільки скоординовані дії, але й певне коректування внутрішньої політики держави. Тим самим, зовнішня політика раціоналізує внутрішню політику, нівелює її, приводячи у відповідність із міжнародними реаліями, закономірностями й критеріями функціонування світового співтовариства.

На формування й реалізацію зовнішньої політики держави впливають як об'єктивні, так і суб'єктивні фактори. Численність об'єктивних факторів, що роблять вплив на зовнішню політику, можна звести в три групи.

Перша група – це фактори внутрішнього соціального середовища:

- політична структура суспільства,
- структура державного апарата,
- економічний потенціал суспільства,
- демографічна структура суспільства й ін.

Друга група – фактори зовнішнього соціального середовища:

- характер і стан суміжного оточення (суспільно-політична обстановка в сусідніх державах),

- блокова приналежність,
- ступінь інтегрованості в систему міжнародних відносин,
- загальний стан і тенденції розвитку системи міжнародних відносин.

Третя група – геополітичні фактори:

- географічне положення країни;
- особливості території,
- природні ресурси.

Величина території, яку займає та або інша держава на планеті, є одним з найважливіших показників які визначають місце країни в ієрархії міжнародних відносин, її політику на світовій арені й національні геополітичні інтереси.

Важливим елементом державної території є води, які діляться на внутрішні й територіальні. У багатьох випадках вони виконують роль геостратегічних ліній розвитку держави: по них проходять важливі транспортні комунікації, територіальні води забезпечують державі вихід до відкритого моря й світової системи морських комунікацій. Повітряний простір має важливе значення в аспекті транспортних комунікацій й оборони країни. Природні ресурси багато в чому визначають сировинний й енергетичний потенціали країни.

До суб'єктивних факторів, що впливають на зовнішню політику, відносять:

- особисті здатності політичних лідерів,
- якість підготовлених і підписаних зовнішньополітичних документів,
- суспільна думка й настрої в суспільстві із приводу основних проблем і напрямків зовнішньої політики.

При розробці зовнішньополітичного курсу держави потрібно урахування всієї сукупності перерахованих факторів.

До найважливіших функцій зовнішньої політики держави відносяться:

1. Оборонна – протидія будь-яким проявам агресії з боку інших держав, захист прав й інтересів країни і її громадян за кордоном.

2. Представницька-інформаційна – має подвійне призначення: інформування свого уряду про положення й події в тій або іншій країні й інформування керівництва інших країн про політику своєї держави. Ця функція відіграє важливу роль у формуванні правильних уявлень про місце держави в розміщенні сил на міжнародній арені й дає можливість проведення реалістичної зовнішньої політики.

3. Переговорно-організаторська – спрямована на встановлення й зміцнення

торгово-економічних, науково-технічних, культурних й інших зв'язків з різними державами.

У своїй зовнішньополітичній діяльності держави переслідують такі основні цілі:

- Захист державного суверенітету проти зовнішніх намірів і постійну турботу про безпеку країни.
- Збереження цілісності державної території.
- Створення зовнішніх умов, сприятливих для економічного співробітництва, культурних зв'язків з іншими країнами, розвиток іноземних інвестицій, туризму й т.п.
- Вплив на зовнішнє оточення, контроль за небажаними відносно даної держави діями, їх нейтралізація.
- Внесення свого вкладу в побудову стабільних міжнародних відно-син, заснованих на фундаменті міжнародного права.

Зовнішньополітична діяльність по досягненню поставлених цілей реалізується різними засобами: політичними, економічними, військовими, інформаційно-пропагандистськими.

До політичних засобів відноситься, у першу чергу, дипломатія. Дип-ломатія – це офіційна діяльність держави у вигляді спеціальних інститутів, які здійснюють за допомогою спеціальних заходів, прийомів, методів, установлених міжнародним правом й маючих конституційно-правовий характер

Слово “дипломатія” походить від грецького слова “diploma” (у Древній Греції – подвійні дошки з письменами, які підтверджують повноваження пред'явника). Залежно від історичного моменту завдання дипломатії змінювалися: від обслуговування війни до перетворення її в систему засобів ведення переговорів і забезпечення мирних умов взаємодії держав.

Дипломатія здійснюється у вигляді переговорів, візитів, спеціальних конференцій і нарад, зустрічей, підготовки й висновки двосторонніх і багатосторонніх угод, дипломатичної переписки, участь у роботі міжнародних організацій.

Основні дипломатичні функції: примус, переконання, урегулювання, досягнення угоди. Акценти в сучасній дипломатії зміщаються від методів примуса до мистецтва врегулювання й досягнення угоди.

Економічні засоби зовнішньої політики мають на увазі використання економічного потенціалу даної країни для досягнення зовнішніх політичних цілей. Держава, що володіє сильною економікою, фінансовою міццю, займає міцне положення й на міжнародній арені. Навіть невеликі по території держави, що володіють небагатими матеріальними й людськими ресурсами, можуть відігравати видну роль на світовій арені, якщо в них розвинена економіка, яка базується на передових технологіях і здатна поширювати свої досягнення далеко за свої межі.

Діючими економічними засобами є ембарго, або навпаки, режим найбільшого сприяння в торгівлі, надання інвестицій, кредитів і позик, іншої економічної допомоги або відмова в її наданні.

До військових засобів зовнішньої політики прийнято відносити військову міць держави, що містить у собі армію, її чисельність й якість озброєння, моральний стан, наявність військових баз, володіння ядерною зброєю.

Військові засоби можуть використатися як засоби прямого впливу, так і непрямого.

Прямий вплив – це війни, інтервенції, блокади. Довгий час війна розглядалася як проведення зовнішньої політики насильницькими методами й звичайний спосіб вирішення протиріч між державами. Цілком законними для розширення території й збагачення держави вважали також анексію (насильницьке приєднання однією державою території іншої) і контрибуцію (примусові грошові або натуральні стягнення з переможеної держави на користь держави переможця). Дипломатія протягом тривалого часу була підлегла питанням, пов'язаним з війною. Перед нею стояло завдання – забезпечити відповідні умови для ведення війни, сприяти найбільш ефективному

використанню результатів війни (у випадку перемоги), домагатися найменших втрат у випадку поразки. Зміни, які відбулися у світі в середині ХХ ст., змусили світову громадськість визнати згубність розв'язання міжнародних конфліктів збройним насильницьким шляхом. Але, на жаль, і в ХХ ст. ми є свідками вирішення конфліктів між державами військовими засобами. У сучасному суспільствознавстві й публіцистиці зберігає вплив течія, яка як і раніше розглядає війну, включаючи ядерну, як припустимий засіб політики.

До непрямих військових засобів відноситься гонка озброєнь, яка включає випробування нових видів зброї, навчання, маневри, погрозу застосування сили.

До військових засобів зовнішньої політики варто віднести розвідку й шпигунство. Сьогодні тут застосовуються новітні досягнення науки й техніки – від багатотонних космічних кораблів до мікроапаратів.

Пропагандистські засоби містять у собі весь арсенал сучасних засобів масової інформації, пропаганди й агітації, які використовуються для зміцнення авторитету держави на міжнародній арені, сприяють забезпеченню довіри з боку союзників і можливих партнерів. За допомогою засобів масової інформації формується позитивний образ своєї держави, почуття симпатії до неї, а якщо буде потреба – антипатії й осуду стосовно інших держав. Часто пропагандистські засоби використовуються, щоб завуалювати ті або інші інтереси й наміри.

На основі зовнішньополітичної діяльності окремих держав складаються певні міжнародні відносини.

2. Міжнародні відносини: поняття, суб'єкти, форми й принципи

Міжнародні відносини являють собою специфічний вид суспільних відносин. Міжнародні відносини – це сукупність політичних, економічних, ідеологічних, правових, військових, культурних та інших зв'язків і взаємин між державами й системами держав, між головними соціальними, економічними, політичними силами, організаціями й громадськими рухами, які діють на світовій арені.

Формування й розвиток міжнародних відносин відбувається під впливом цілого ряду факторів:

- складної світової економічної й політичної ситуації;
- балансу воєнно-стратегічних сил;
- діяльності міжнародних організацій;
- впливу окремих держав на хід подій у світі;
- стану природного середовища й ін.

Головною особливістю міжнародних відносин є відсутність у них єдиного центрального ядра влади й управління. Вони будуються на принципі поліцентризму й полієрархії. Тому в міжнародних відносинах велику роль відіграють стихійні процеси й суб'єктивні фактори.

Домінуючу роль у міжнародних відносинах відіграють міждержавні відносини. Але до суб'єктів міжнародних відносин поряд з державою відносяться також міжурядові й неурядові організації, політичні партії й рухи, соціальні групи й окремі особистості. В останні десятиліття позначилася об'єктивна тенденція розширення учасників міжнародних відносин. Усе більш важливими їхніми суб'єктами стають міжнародні організації. Вони розділяються на міждержавні чи міжурядові й неурядові.

Міждержавні організації є стабільними об'єднаннями держав, заснованими на договорах, мають певну компетенцію й постійні органи.

Складність міждержавних відносин у політичній сфері, потреба регулювати міжнародне життя привели до створення неурядових організацій. Вони мають складнішу структуру, чим міждержавні. Такі організації можуть бути й чисто неурядовими, а можуть мати змішаний характер, тобто включати й урядові структури, і громадські організації, і навіть індивідуальних членів.

Як суб'єкти міжнародних відносин міжнародні організації можуть вступати в

міждержавні відносини від свого власного імені й у той же час від імені всіх держав, що входять у них. Число міжнародних організацій постійно росте.

Міжнародні організації охоплюють самі різні аспекти міжнародних відносин. Вони створюються в економічних, політичних, культурних, національних областях, мають певні особливості й специфіку.

Саму значну роль у системі міжнародних відносин грає Організація Об'єднаних Націй (ООН). Вона стала практично першим в історії механізмом широкої багатогранної взаємодії різних держав з метою підтримки миру й безпеки, сприяння економічному й соціальному прогресу всіх народів.

Створена в 1945 р. ООН перетворилася в невід'ємну частину міжнародної структури. Її членами є близько 200 держав, що свідчить про те, що вона практично досягла повної універсальності. Жодна велика подія у світі не залишається поза полем зору ООН.

Структура ООН складається із Секретаріату на чолі з Генеральним секретарем, якого обирають кожні 5 років, Ради Безпеки, що нараховує 15 країн, і Генеральної Асамблеї, до складу якої входять всі країни – члени організації.

У рамках ООН зложився цілий ряд організацій, які органічно ввійшли в систему міжнародних відносин й як структури ООН, і як самостійні організації. До них відносяться:

- ВООЗ (Всесвітня Організація Охорони здоров'я);
- МАП (Міжнародна Асоціація Праці);
- МВФ (Міжнародний Валютний Фонд);
- ЮНЕСКО (Організація, що займається питаннями культури й науки);
- МАГАТЕ (Міжнародна Організація по Атомній Енергії);
- ЮНКТАД (Конференція ООН по торгівлі й розвитку);
- Міжнародний суд.

Міжнародні урядові організації мають більше важелів впливу на міжнародну політику й окремі держави, чим громадські організації, які впливають в основному через формування міжнародної суспільної думки.

Міжнародні відносини виступають тим простором, на якому зіштовхуються й взаємодіють на різному рівні: глобальні, міжрегіональні, регіональні й двосторонньому різні сили (державні, економічні, політичні, суспільні, інтелектуальні й ін.).

На глобальному рівні вирішуються проблеми, які стосуються всього людства. А одним з основних механізмів, за допомогою якого вирішуються такі проблеми, є діяльність ООН.

Міжрегіональний рівень – це міжнародні відносини між представниками різних регіонів, що мають спільні інтереси. Механізмом їхньої реалізації є різні міжнародні організації в підтримку миру й солідарності: Всесвітня Рада Миру (ВСМ), Пагоушський рух; релігійні організації: Всесвітня Рада Церков (ВРЦ), Християнська Мирна Конференція (ХМК); професійні організації: Міжнародна Організація Журналістів (МОЖ), Міжнародна Організація Кримінальної Поліції (ІНТЕРПОЛ); демографічні організації: Міжнародна Демократична Федерація Жінок (МДФЖ), Всесвітня Асоціація Молоді (ВАМ) і ін.

Регіональний рівень – це відносини в рамках одного регіону – Європа, Близький Схід, Тихоокеанська зона й т.п. Суб'єктами таких відносин поряд з державами виступають і регіональні організації, такі як Асоціація Держав Південно-Східної Азії (АСЕАН), Європейське Співтовариство (ЄС), Ліга арабських Держав (ЛАГ) і т.д.

Двосторонній (локальний) рівень – це взаємини між двома державами, наприклад: Україна – Німеччина, Україна – Індія й т.п.

Основними формами міжнародних відносин виступають співробітництво, суперництво й конфлікт.

Співробітництво реалізується за допомогою участі в діяльності різних міжнародних організаційних структур, укладенні двосторонніх і багатосторонніх договорів про дружбу

й співробітництво. Найбільш перспективне співробітництво, яке адекватно відповідає геостратегічним інтересам суб'єктів міжнародних відносин, називається стратегічним партнерством.

Стратегічне партнерство припускає масштабні й взаємовигідні способи взаємодії у всіляких сферах громадського життя. Одночасно необхідною умовою стратегічного партнерства є спільність поглядів і підходів до ключових проблем міжнародної політики, глобального й регіонального розвитку.

Суперництво припускає мирний характер боротьби між державами за вигідну реалізацію свого національного інтересу, починаючи від розширення своїх капіталів і технологій до розміщення військових баз. Суперництво властиве як країнам, що перебувають у відносинах стратегічного партнерства, так й у відносинах конфронтації.

Конфлікти на міжнародному рівні виникають тоді, коли не вдається врегулювати несумісні інтереси двох або декількох держав. Вони знаходять висвітлення в денонсації договорів, розриві дипломатичних відносин, економічній блокаді, провокуванні внутрішньої дестабілізації шляхом інформаційних диверсій, терористичних актів, військових переворотів і т.п.

Міжнародні відносини ґрунтуються на двох принципах: сили й права.

Принцип сили означає, що держава або група держав здатні нав'язати іншим державам свої інтереси, розширювати свій вплив, використовуючи при цьому свої переваги у військовій силі, дипломатії, економічній могутності, технологічному або інтелектуальному розвитку. Цей принцип незалежно від зміни співвідношення в його структурі тих або інших елементів залишається найбільш важливим фактором геополітики. На сучасному етапі світового розвитку ведучою є та держава, сила якої головним чином вимірюється економічним, технологічним, інформаційним й інтелектуальним потенціалом.

Принцип права полягає в тім, що національна держава в міжнародних відносинах повинна опиратися не тільки на свою силу, але й дотримуватися норм міжнародного порядку.

Стабільний міжнародний порядок припускає оптимальне поєднання принципу права й принципу сили, або балансу сил. Баланс сил забезпечується здатністю держави або групи держав протистояти своїм супротивникам, їхнім агресивним намірам.

3. Сучасні тенденції розвитку міжнародних відносин

Сучасний етап міжнародних відносин характеризується стрімкістю змін, новими формами розподілу влади. Зруйнувалася стара система міжнародних відносин, що одержала назву біполярної – двохполюсної. У XX ст. цю систему персоніфікували СРСР і США – дві наддержави, у руках яких після 1945 р. з'явилася ядерна зброя. Конфронтуючі системи вступили в період “холодної війни” і стримували розвиток один одного шляхом нарощування своєї військової могутності. Увесь світ був поділений на сфери “життєвих інтересів” двох наддержав.

В 1991 році період “холодної війни” був завершений, а з ним пішла в минуле й двохполюсна модель міжнародних відносин. Іде процес будівництва нової системи міжнародних відносин. При цьому з'являються як нові тенденції в їхньому розвитку, так і більш рельєфно проглядаються ті, які діяли раніше.

До основних тенденцій у розвитку сучасних міжнародних відносин варто віднести:

1. Розосередження влади. Іде процес становлення мультиполярного (багатополюсного) миру. Сьогодні все більшу роль у міжнародному житті здобувають нові центри. Ідуть інтеграційні процеси в Європі. У Південно-Східній Азії виникли нові постіндустріальні держави – так названі “Азіатські тигри”.

Серед політологів поки немає єдиної думки про майбутнє системи міжнародних відносин. Одні схильні до думки про те, що в цей час відбувається формування системи колективного лідерства США, Західної Європи і Японії. Інші дослідники думають, що треба визнати США єдиним світовим лідером. Треті не виключають відродження

біполярної системи, у якій місце СРСР в ідеологічному й військово-політичному протистоянні зі США займе чи то Росія, чи то Китай.

2. Глобалізація міжнародних відносин. Вона полягає в інтернаціоналізації економіки, розвитку єдиної системи світового зв'язку, зміні й ослабленні функцій національних держав, активізації діяльності транснаціональних недержавних утворень. На цій основі формується усе більш взаємозалежний і цілісний світ. Взаємодії в ньому прийняли системний характер, коли мало-мальськи серйозні зміни в одній частині миру неминуче відображаються в інших його частинах, незалежно від волі, намірів учасників таких процесів.

Глобалізація в різному ступені торкнулася всіх регіонів світу, помістивши одних в центрі, інших – витиснувши на периферію. Внаслідок проникливості міждержавних границь виявилися “переверненими” колишні уявлення про безпеку, про конфлікти і їхнє врегулювання, про співвідношення зовнішньої й внутрішньої політики, про дипломатію й про інші базові проблеми політичного розвитку країн, регіонів і світу в цілому.

3. Наростання глобальних проблем і прагнення держав світу до спільного їх вирішення.

Саме поняття “глобальні проблеми сучасності” з'явилося в останній третині ХХ ст., коли після польотів у космос, випробувань атомної зброї, ряду природних катастроф, численних конфліктів стала очевидною уразливість самого життя на Землі.

Всі глобальні проблеми, що стоять перед людством, умовно можна підрозділити на три великі групи: соціально-економічні, природно-економічні й соціальні

Найважливіша глобальна проблема – нагромадження й удосконалювання зброї масової поразки. Характер ядерної зброї не дає можливості будь-якій державі військовими засобами забезпечити надійність своєї оборони. Безпеки у світі можна домогтися лише спільними зусиллями. Вона може бути або загальною для всіх країн, або її взагалі може не бути.

Важливою проблемою, що турбує все людство, стає міжнародний тероризм, серед різних форм якого найнебезпечнішою є державний тероризм.

У групі природно-економічних проблем особливої уваги заслуговують питання збереження навколишнього середовища. Надмірна експлуатація людиною природи привела до масової вирубки лісів, погіршення якості ресурсів прісної води, забрудненню морів, озер, рік, руйнуванню озонового шару, що становить небезпеку для життя людей. Ці й інші факти зобов'язують всі країни й народи об'єднати зусилля, спрямовані на захист і поліпшення навколишнього середовища.

Різноманітні й соціальні проблеми. Це, насамперед, ріст числа небезпечних хвороб і шкідливих пристрастей. Серцево-судинні й онкологічні захворювання, СНІД, алкоголізм, наркоманія – придбали інтернаціональний характер і стали однією із глобальних проблем.

Глобальні проблеми виникли на стику взаємин людини, суспільства й природи. Всі вони органічно взаємозалежні між собою, і тому їхнє рішення вимагає комплексного підходу.

4. Посилення поділу світу на два полюси – полюса миру, добробуту й демократії й полюса нестабільності, бідності, тиранії.

На полюсі миру, добробуту й демократії перебувають десь два з половиною десятки держав – це країни Західної Європи, США, Канада, Японія, Австралія й Нова Зеландія. У них проживає 15 % населення земної кулі, так званий “золотий мільярд”. У цих країнах рівень життя рядового громадянина по історичних мірках досить високий (від 10 до 30 тис. дол. щорічного доходу), тривалість життя не менш 74 років. Такого добробуту країна може домогтися тільки завдяки наявності високорозвиненої наукомісткої економіки.

На іншому полюсі перебувають багато держав Африки, Азії, Латинської Америки, країни, що утворилися в результаті розпаду СРСР. У цих країнах десятки мільйонів чоловік живуть за рисою бідності.

5. Демократизація, як міжнародних відносин, так і внутрішньополітичних процесів.

Вона спостерігається у всіх країнах незалежно від пануючого в них типу політичного режиму. Всесвітнє поширення одержує таке явище як прогресуюча політизація мас, що повсюдно вимагають доступу до інформації, поліпшення свого матеріального добробуту і якості життя.

Досягнення постіндустріальної революції – супутниковий зв'язок і кабельне телебачення, телефакси й електронна пошта, глобальна мережа Інтернет, що робить можливим майже миттєве поширення й одержання необхідної інформації по всім питаннях, що цікавлять людину, – стали ознаками повсякденного життя людей не тільки в економічно найбільш розвинених державах, але одержують усе більше широке поширення й в усім світі. Різко розширюється склад і різноманіття політичних акторів. У результаті розробка й реалізація зовнішньополітичних установок перестають бути долею вузької групи людей спеціального державного відомства. Зовнішньополітичні проблеми стають надбанням сукупності найрізноманітніших інститутів, як урядових, так і неофіційного характеру.

4. Україна в сучасному геополітичному просторі

З початку 90-х рр. XX ст. Україна вийшла на міжнародну арену як самостійний суб'єкт міжнародної політики.

Вихід на міжнародну арену такої великої держави як Україна – подія історичного значення. У цьому зв'язку відомий американський політолог З. Бжезінський в одній зі своїх статей відзначав, що незалежна Україна змінює всю геополітичну карту Європи. Її поява – одне із трьох найбільш значущих геополітичних подій XX ст. Перша подія – розвал в 1918 р. Австро-Угорської імперії. Друга – розділ Європи в 1945 р. на два блоки. Поява незалежної України може вважатися третьою такою подією.

Специфіка геополітичних координат України виходить з того, що вона займає вигідне геостратегічне положення на перетині інтересів євроатлантичної, східноєвропейської та ісламської цивілізацій. Тому після проголошення незалежності і світового визнання перед Україною постала проблема зовнішньополітичних геостратегічних орієнтирів.

Концептуальні засади зовнішньої політики, закладені в «Декларації про державний суверенітет», «Основних напрямках зовнішньої політики України», «Концепції національної безпеки України» та інших важливих документах держави, знайшли узагальнене відображення в Конституції України.

Зовнішня політика України носить відкритий характер. Її головні завдання:

- діяльність по затвердженню і розвитку незалежної демократичної держави;
- забезпечення стабільності міжнародного становища України;
- збереження територіальної цілісності й непорушності границь, установлення взаємовигідного співробітництва з усіма зацікавленими сторонами;
- захист прав й інтересів громадян й юридичних осіб за кордоном;
- налагодження нормальних добросусідських відносин із країнами ближнього й далекого зарубіжжя, підтримка правил міжнародного співіснування, проведення політики миру й співробітництва, активна участь у боротьбі за реалізацію загальнолюдських інтересів.

Україна як суб'єкт міжнародного права підтримує безпосередні відносини з іншими державами, підписує з ними договори, обмінюється дипломатичними, консульськими, торговельними представництвами, бере участь у діяльності міжнародних організацій в обсязі, що необхідний для ефективного забезпечення своїх національних інтересів.

Постановою Верховної Ради (2000 р.) основним стратегічним напрямком внутрішнього і зовнішньоекономічного розвитку України на поточне десятиліття проголошений європейський вибір. Реалізація цього курсу в історичній перспективі відкриває перед нашою країною можливість потрапити в число держав, здатних забезпечити для своїх громадян гідне життя в умовах миру, свободи, демократії й правопорядку. У лютому 2006 року, виступаючи у Верховній Раді, Президент України ще раз указав на незмінність проголошеного курсу на економічну й політичну інтеграцію з

Євросоюзом.

Слід зазначити, що Україна не вважає дії в напрямку зближення з Європейським союзом як недружні стосовно Росії. Пріоритетність відносин з Росією визначається й історичними зв'язками народів України й Росії, і економічними потребами країни (з Росії ми одержуємо основну частину енергоносіїв, РФ є основним ринком збуту продукції українських товаровиробників). Не можна ігнорувати й ту обставину, що в Україні проживає більше 11 млн. росіян і близько 5 млн. українців живуть на російській землі. Тому природне прагнення України до нормалізації й всебічного розвитку відносин з Російською Федерацією. На жаль, на цьому шляху за останні місяці виникли певні труднощі.

Особливе місце в зовнішній політиці України займає співробітництво з НАТО. Уживаються цілеспрямовані кроки по розширенню, поглибленню, оптимізації цього співробітництва. Україна бере участь у загальній з НАТО програмі "Партнерство заради миру", співробітничав з Альянсом у сфері екології, перекваліфікації військовослужбовців, у подоланні наслідків надзвичайних ситуацій і т.п.

Досить важливим напрямком у зовнішній політиці України є її участь у діяльності міжнародних організацій. Україна нараджує свій внесок у зміцнення й відновлення ООН, виступає на підтримку дій ООН, спрямованих на врегулювання конфліктів на Близькому Сході й в інших регіонах. Вона бере активну участь у роботі ЮНЕСКО. З метою виходу з економічної кризи й реформування своєї економіки Україна активно співробітничав з такими спеціалізованими установами ООН у валютно-фінансовій сфері, як Міжнародний валютний фонд і Міжнародний банк реконструкції й розвитку. Використання будь-яких можливостей сприяння ринковим реформам в Україні, ефективне включення існуючих багатобічних важелів міжнародного співробітництва для захисту наших інтересів – головне завдання української дипломатії в міжнародних організаціях.

Питання й завдання

1. Які специфічні особливості зовнішньої політики держави?
2. Охарактеризуйте об'єктивні й суб'єктивні фактори, що впливають на зовнішню політику держави.
3. Які цілі переслідує зовнішньополітична діяльність держави?
4. Які основні суб'єкти міжнародних політичних відносин?
5. Яка форма міжнародних відносин, на ваш погляд, є переважною в сучасному світі? Аргументуйте свою відповідь.
6. Які тенденції характерні для сучасного етапу розвитку міжнародних відносин?
7. Спробуйте визначити пріоритетні напрямки зовнішньополітичної діяльності України.